Universal Declaration of Human Rights - Dangme

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, http://www.unicode.org/udhr.

IE TSUO BLO NYA TOMI KE HA ADESA HE BLOHI

IMCCST AYM

Be abo ne a le odehe si himi ne Mawu bo adesahi tsuo ne a hi si nge je mi, ne e ha no tsuaa no he blohi sosoe, ne no ko be he blo ne e kpoo nge a de o, e ji he jomi ke dami same yemi ke tue mi jomi a sipoku nge je mi.

Be abo ne adesa he blohi a no tue gbomi ke he gue gbemi wo basabasa ni peemihi ke ba gba je o tsuo nya he je o, a ngo no kaa jehane o, adesa maa ye gbeye ke ohia no kunimi, ne e ma na hemi ke yemi ke nya ke tu munyu, ne ene ome ji nimli gu ome a hiami nihi ne pe kulaa.

Be abɔ nɛ, ke nɔ́ ko hɛwi nɔ ko ɔ, e be gidigidi nɔ́ ko pee kaa e nyagbe he pulemi nɔ́ kɛ si yi kpɛti wawɛ nɔ yemi kɛ nɔ nɔ nyɛmi he je ɔ, e he hia kaa a wo mlaa pɛ kɛ pee adesa he blɔhi a he fami nɔ́.

Be abo nε kake peemi he hia he je o, e sa kaa a to blo nya kε ha ma kε ma a kake peemi no yami.

Be abo nɛ Je Mahi A Kake Peemi Kuu o ma a hemi kɛ yemi no mi ekohu ngɛ Womi o mi, ngɛ adesa he blohi klɛdɛɛ nɛ e ngɛ, kɛ odehe nɛ e ji, kɛ e he jua wami, kɛ nyumu kɛ yo a he blo sɔsɔɛ nɛ a hɛɛ o, a fia pɛɛ si kaa a maa bo mode nɛ a ha nɛ adesa kake peemi kɛ si himi kpakpa nɛ ya no ngɛ he jomi mi.

Be abɔ nɛ mahi nɛ ngɛ Kake Peemi Kuu ɔ mi wo si kaa a ma pataa Je Mahi A Kake Peemi Kuu ɔ he ɔ, a ngɔ nɔ ka a ma tsu ni kɛ na je mi tsuo bumi kɛ ha adesa he blɔhi kɛ e he jɔmi klɛdɛɛ ɔmɛ a nɔ yemi.

Be abo nε, loko si womi nε o ma tsu ni o lεε nó nε he hia pe kulaa ji kaa no fεε no nε nu kikεmε a he blohi kε he jomi nε ome a sisi.

Jehanε ɔ,

Kpe Ngua a ha lemi kaa

Je tsuo Blo Nya Tomi kε Ha Adesa He Blohi nε ο,

akene e ji blo nya tomi ke ha nimli adesahi tsuo ke mahi kulaa he je o, no fee no ke asafo tsuaa asafo ne wo kikeme a Blo nya tomi ne o ngo ma e he mi be fee be. E bo e he ni tsumi he mode, e gbo e tsoomi ke tsosemi he dengme, ne e gu blohi ne ma wo no yami ke ba nge mahi ke zugbahi a kpeti no, ke na bumi ha adesa he blohi ke he jomi ke gu ene ome a no loko ji je tsuo, ke mahi ne nge Kpe o mi tete a mi bime ke mahi ne nge a no yemi sisi a mi bime ma yose ne a maa ye no saminya.

Fiεεmi 1

Adesahi tsuo ɔ, a bɔ mɛ nɛ nɔ fɛɛ nɔ e ye e he, nɛ nɔ tsuaa nɔsɔ ngɛ odehe si himi kɛ he blɔhi a blɔ fa mi. A bɔ mɛ kɛ nɔ se kɔmi kɛ he nule juɛmi, nɛ e hia kaa nɔ fɛɛ nɔ nɛ e na nyɛmi suɔmi kɛ ha nɔ tsuaa nɔ.

Fiεεmi 2

No fee no nge he blohi ke he jomi ne a je ngo tsoo nge womi ne o mi a he blo, ne nó ko kulaa ko we he ne no ko je he, bo ne no ko e he womi nge, nyumu loo yo ne e ji, gbi ne e tuo, jami mi ne e nge, ma mi sane yemi loo juemi kpa ko ne e hee, ma no loo asafo mi ne e je, weto ni ne e nge, nó ko ne koo e fomi loo e blo nya kpa ko ne e hee.

Jehane se hu ɔ, mi gbami ko be ne tsɔɔ kaa nge nɔ ko e ma mi he ne e je he je ɔ, blɔ nya tomi ne ɔ se e he. Jame a ma a nge e he nɔ yee jio, a nge e nɔ yee jio, e nge he wami ko sisi nge blɔ ko nɔ jio, e sane yemi ke e mlaa ne e yeɔ, aloo e ke ma kpahi a kpeti blɔ nya tomi kɔ we blɔ nya tomi ne ɔ he nɔ´ ko kulaa.

Fiεεmi 3

No fεε no ngε wami kε he no yemi kε e yiwa nami he fami he blo.

Fiεεmi 4

A be no ko no ko woe ngo pee nyoque loo a maa tsi e nya yaka gu. A maa gu nyoque yemi ke nyoque jua yemi pesepese.

Fiεεmi 5

A be no ko pise, ns a be no ko yi kpsti wae. A be no ko basabasa pee, a be no ko hs mi si puee, aloo a maa gbla no ko tue bo ns ss.

Fieemi 6

Ngε mlaa nya a, abu nɔ fεε nɔ kaa adesa ngε he fεε he.

Fiεεmi 7

No tsuaa no so ngε mlaa hε mi. Lo o he je o, he blo ngε nε mlaa faa no tsuaa no he pερεερε ne nó mi gbami ko be mi. Mlaa ma fa no fεε no he sosoe, ngε tue gbomi nε maa te si ke si no mi hlami nε a tsi to ngε womi nε o mi, aloo nó ko nε ma wo no mi hlami ke ba a blo fa mi.

Fieemi 8

He blɔ ngɛ ha nɔ fɛɛ nɔ, nɛ Amlaalɔ ɔ e kojoli kpakpahi a dlaa nɛ a kojoɔ e sane ɔ haa lɛ, ke munyu ko maa te si kɛ si he blɔhi klɛdɛɛ nɛ mlaa kɛ ma nɔ yemi mlaa haa lɛ ɔ.

Fiεεmi 9

He blɔ be nε a nuu nɔ ko gu, aloo a tsiɔ nɔ ko nya ngɛ polisihi a nine nɔ, aloo a fieɔ nɔ ko kɛ jee e ma mi nɛ sisi numi be he.

Fiεεmi 10

No tsuaa no ngε he blo sosoε nε kojoli nε hεε a he, nε a be godogodo maa kojp e sane ha lε pερεερε ke kaa e na sane ko nε koo e he blohi loo e blo nya ni tsumi ko, aloo a ngo mlaa tomi nε koo awi yemi sane ko kε si lε.

Fiεεmi 11

- 1. No fεε no ne a ma wo sane ne hee tue gblami ke si le o, a maa ngo kaa e yi fo ke ya si a maa kojo le nge ma he mi ne a maa bu le fo nge mlaa nya bene e na e he fami he blo tsuo ta.
- 2. A be no ko fo bue ke e to mlaa ne hee tue gblami, bene nó ne e pee o tsoo we mlaa tomi nge ma mlaa, loo mahi a kpeti mlaa ne nge no yee jame a be o mi. He blo hu be kaa a gblaa mlaa tolo tue pe bo ne mlaa nó ne nge no yee jame a be o mi haa he blo.

Figemi 12

He blo be ne a woo nya ngo woo no ko e kokoo mi sane loo e weku munyu, e we mi loo e womi mi munyuhi a mi bo ne se, aloo a gbee e he gue ke pueo e blo nya ne e hee. He blo nge ha no fee no ne mlaa ma fa e he nge nya womi ke e sanehi a mi womi ke e he gue gbemi blo fa mi.

Fiεεmi 13

- 1. No fee no nge he blo ne e kpaa si ke yaa he ne e suo, ne e hii he ne e suo nge zugba no he ne e nge o.
- 2. No fee no nge he blo ne e sio ma tsuaa ma mi, ke le nitse e ma tete ne e kpaleo ke yaa e ma mi.

Fiεεmi 14

- 1. No fεε no ngε he blo nε e ya dumoo ma kpa ko ke ji kaa a ngε e mi kpatami he blo hlae.
- 2. Ke ji a wo sane nɛ da blɔ nɛ kɔ we ma mi sane yemi he, loo Je Mahi A Kake Peemi Kuu ɔ si womihi kɛ blɔ nya tomihi a he ɔ, lɛɛ kikɛmɛ a he blɔ nɛ ɔ, a be nɔ ngɔe.

Fiεεmi 15

- 1. No fεε no ngε he blo nε e peeo zugba tsuaa zugba no nε e ngε o no no.
- 2. Blo be kaa a kpoo no ko he blo ne peeo le ma ko no no nge e de ne sisi numi be he, aloo a ko ngme no ko blo ke kaa e suo ne e ma ple e he ma ko no no.

Fieemi 16

- 1. Nyumuhi ke yihi ne su nihe ke zangma mi ó, a nge he blo ne a ngoo a bi kone a wo weku, ne wetso loo ma no ne a ti no ko je loo jami mi ne e nge, tsí me blo kulaa. A hee he blo sosoe nge gbami mi semi ke gba si himi ke gba mi pomi blo fa mi.
- 2. A nge he blo ne a see gba si himi mi ke ji kaa me nihi enyo ome ne a nge a bi ngoe o, a na no kpleemi.
- 3. Nyumu kε e yo a si himi ji adebɔ nɔ́ kɛ weku nɛ ba peeɔ wɛtso e sisi jemi. Lɔ ɔ he je ɔ, a hia asafo kɛ ma tsuo yemi ke buami.

Fiεεmi 17

- 1. No fεε no ngε he blo nε e hii weto ni, lε no kake, aloo e kε ni komε.
- 2. He blo be nε a heo no ko e weto ni ngε e dε nε sisi numi be he.

Fiεεmi 18

No fεε no ngε he blo ne e peeo no ne e susumi ke e he nile ke e jami deo le. E nge he blo hu ne e tsakeo e jami loo e hemi ke yemi, aloo e fieo e jami loo e hemi ke yemi ngo tsoo nge ma no loo laami mi, ne e tsuo e jami he ni, le no kake loo nge juami mi.

Fiεεmi 19

No fεε no ngε he blo ne e jeo e juemi ke e susumi kpo ke tsoo. He blo he nge ne a kpeo ke ha níhi a he susumi, ne a hlaa ne a naa nó ko ne a nge hlae ne a le ο ke jee he tsuaa he, ne nya tsimi ko be he, ne a gbεε ke fiaa nge blo fee blo no, ne no demi loo huzu tsí nya.

Fiεεmi 20

- 1. No fεε no ngε he blo kε ha kpe peemi kε he nya buami ngε tue mi jomi mi.
- 2. He blo be nε a nyεε no ko no kε ha kpe ko mi sεmi.

Fiεεmi 21

- 1. No fae no nga he blo na e peeo e ma mi Amlaalo loo ma no yeli oma a kpati no kake, aloo e hlaa nihi ka daa e nane mi.
- 2. No fεε no ngε he blo sosoε ngε e ma mi Amlaalo ni tsumi mi.
- 3. Ma bime a submi nya ni ji he wami ne Amlaalo bima da ke tsu ni. Ma bi ma je a submi nya ni kpo ngb tsbb ke gu nb tsuaa nb so fbi loo nihi a hlami nb nge golaa mi ke anbkuale blb nb be fee be, aloo ke gu nb hlami blb nya tomi kpa ko nb ne nb nb nyemi be mi.

Fiεεmi 22

Akene no tsuaa no ji juami mi no he je o, e nge he blo ne ma puleo e he ne e susuo e he, ne no he mi hyemi be mi, nge sika ke si himi ke kusumi he blohi a blo fa mi, nge le ma a nitse e mode bomi ke e ke mahi a kake peemi blo nya tomi ke e he wami nya.

Fiεεmi 23

- 1. No fεε no ngε he blo nε e tsuo ni tsumi nε e suo. E ngε he blo kε ha ni tsumi he blo nya tomi kpakpa kε e ni tsumi he pulemi nε e ko je e dε.
- 2. No fee no nge hiowo sosoe nge ni tsumi fiee ne a ma tsu he, ne no he mi hyemi be mi.
- 3. No fee no ne nge ni tsue o, e nge he blo ne e naa hiowo kpakpa bo ne maa hi ha e ke e yo ke a bime a si himi saminya kaa nimli adesahi, ne ke e he hia a, e sa ne e sa ni kpahi hulo ke ha a he bumi.
- 4. No fee no nge he blo ne e peeo ni tsuli a kpe aloo e ke e he woo eko mi kone e ke pule e he blohi loo e suomi nya nihi a he.

Fiεεmi 24

No fεε no ngε he blo ne e naa ngmlefia saii nge e ni tsumi be mi ke joo e he. E nge he blo hu ne e naa ligbihi abo ne a to he blo nya ke ya joo e he. E nge he blo hu ne e naa ligbihi abo ne a to he blo nya ke ya joo e he be kome, ne a je we nó ko nge e hiowo mi.

Fiεεmi 25

- 1. No fee no nge he blo ne e naa si himi kpakpa ke haa le nitse ke e yo ke a bime a yiwa nami. Nihi ne he hia me ji niye ni, heha nó, hi he, hio tsami, heja jemi nihi, he blo ke ha yemi ke buami ke kaa e ni tsumi je e de, ke e nu hio aloo oslaa ko ye le, e nge aho si himi, e bwo aloo e se pimi si himi ko mi bo ne e be nyee e he mode bomi.
- 2. Yifəyihi ke jokuewi hia nə hyemi ke yemi ke buami pətee. Yo kpeekpee bi jio, pla bi jio, me tsuo a hia nə hyemi səsəe.

Fieemi 26

- 1. No fεε no ngε ni kasemi he blo. A be ni kasemi he hio woe, titli o ngε sisije sukuu ke nó nε fie lo o se o. Jokuɛwi a sukuu yami maa pee no no nyɛmi sane. A ma ha no tsuaa no nine nya ni tsumi kɛ ni tsumi kpa amɛ a kasemi he blo, nɛ ni kasemi he nɛ ya hɛ mi o hu maa hi si kɛ ha nihi nɛ a maa hla mɛ ngɛ a mode bomi nya.
- 2. Ni kasemi ma tsose nombo adesa nε e maa je blo kε ha adesa he blohi a bumi kε he jomi. E maa je blo kε ha he lo sisi numi kε tsui si tomi kε huε bomi, bo nε pee nε kake peemi nε ba je mi tsuo, konε mi gbami nε baa ngε jami kε nombo blo fa mi nε e gu. E maa ye hu kε bua Je Mahi A Kake Peemi Kuu o ngε e ni tsumihi a mi nε tue mi jomi nε hi si be fεε be.
- 3. Foli ne sa ne a tsoo ni kasemi ne he hia a bime.

Fiεεmi 27

- 1. No tsuaa no nge he blo faa ne e ke e he woo ma kusumi ni peemi níhi a mi, kone a mi ni tsumi, níhi a si kpami ke se nami o, le hu e na eko.
- 2. He blo nge ke ha no fee no bie kpakpa ke e suomi nya ni he fami, nge níhi a si kpami loo womi ngmami loo ga ni tsumi ko ne e ma tsu blo fa mi.

Fiεεmi 28

No tsuaa no maa ye kuu mi nε e ngε ο kε mahi tsuo a kpeti mlaa mo, kone he blohi ke he jomi a he blo nya ne a to nge womi ne ο mi ο, e ye manye.

Fiεεmi 29

- 1. No tsuaa no ngε e blo nya ni tsumi nε e sa nε e tsu ngε kuu mi nε e ngε ο, lejε ο se si himi no yami maa je.
- 2. Ngɛ nɔ fɛɛ nɔ e he blɔhi kɛ he jɔmi nami a he ni tsumi blɔ fa mi ɔ, e ko pee nɔ´ ko nɛ maa be mlaa he, bɔ nɛ pee konɛ e na bumi kɛ ha ni kpahi hu a he blɔhi kɛ he jɔmi, nɛ e hɛɛ je mi bami kpakpa kɛ ma tue bumi, nɛ e na nɔ tsuaa nɔ he juɛmi kpakpa ngɛ ma si himi he nɛ nɔ fɛɛ nɔ hɛɛ e blɔ nya ngɛ ɔ mi.

3. Kikeme a he blohi ke he jomi ne ome o, no ko be he blo ne e tsuo he ni bo ne tsa pi ja ne Je Mahi A Kake Peemi Kuu o e blo nya tomi ke e yi mi tomi tsoo.

Fiεεmi 30

Nó ko no ko be womi nε o mi nε a maa ngo kaa e haa ma potes ko, loo kuu ko loo no ko he blo jo, ne e pee nó ko ne e jusmi ji kaa e ma ke pus he jomi ke he blohi ne a ngma ke wo womi ne o mi o a kpeti eko.